

Levéltári Szemle 2024/ 3. szám

A Levéltári Szemle e lapszáma több összegző jellegű tanulmányt is közöl. A folyóirat élén a magyar levéltárügy egészére kiterjedő összefoglalás első része olvasható, amely az intézmények előtt álló kihívásokat taglalja (Bényei Balázs). Az összegzés elemzés is egyúttal, amely történeti ívet rajzolva mutatja be az intézmények működését, szakmai kihívásait. E témát folytatja és egyúttal szervesen ki is egészíti az egyházi levéltárak rendszerváltástól napjainkig tartó főbb szakmai kihívásait ismertető írás (Mózessy Gergely). Ugyancsak az elmúlt évtizedekre tekint vissza az európai közlevéltárak helyzetét 2000 és 2023 közötti időintervallumra vonatkozóan elemző összegzés első része, amely az őrzött iratanyag hozzáférhetőségének jelenlegi helyzetét tárgyalja (Székely Iván – Michael Friedewald – Murat Karaboga). A közelmúltban megkezdett Vizuális szemle témakörben két tanulmányt közöl e lapszámunk: az egyetemi fényképgyűjtemények rendezési tapasztalatai s SOTE és a TF gyűjteményeiben (Molnár László), valamint az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár – Egyetemtörténeti Gyűjtemény fotógyűjteményének ismertetése (Schlay Georgina). Modern kutatói igényeknek is eleget tevő adatbázist mutat be a Batthyány család körmendi levéltára 16–20. századi missiliseinek segédleteit ismertető írás (Künstlerné Virág Éva). A napjainkban már minden levéltárat érintő levéltár-pedagógiai követelmények okán rendszeres közleményeink között szerepel e téma is. Az MNL Veszprém Vármegyei Levéltára sokrétű tapasztalatait osztja meg az intézmény levéltár-pedagógiai munkájának részletes ismertetését tartalmazó tanulmány (Nagy Balázs Vince). A hungarika anyagok feltárásához kapcsolódóan összegzés olvasható a Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének utóbbi években elvégzett feladatairól, több sikeresen zárult projektekről, valamint a közeljövő terveiről. A lapszámot könyvismertetések, valamint vándorgyűlési beszámolók (MLVT, MELTE és EME) zárják.

Bényei Balázs: A magyar levéltárügy előtt álló kihívások a 21. században I. – A levéltári anyag használata

A levéltárak legfőbb célját nem csupán a bekerülő iratanyag megőrzése, hanem használhatóságának biztosítása is képezi. A szerző tanulmánya első felében felvázolja a levéltárak általános történeti fejlődését, az ellátott funkciók bővülését. Bemutatja, hogyan váltak az eredetileg csupán jogbiztosító céllal létrejött intézmények a tudományos igényű történeti kutatások fellegváraivá, később pedig egyre inkább a közművelődés fontos oszlopaivá. A fenti fejlődési ív felvázolása során a legerőteljesebb fókusz a magyarországi helyzet ábrázolása kapja. A helyi szabályozás fejlődésének, illetve a levéltárosok gondolkodásváltozásainak részletes bemutatásán keresztül az olvasó képet nyerhet arról, hogy a levéltár által felvállalt funkciók nem egymás rovására jelentek meg, hanem sokkal inkább a korábban már vállaltak mellett tűntek fel az új feladatok, mígnem a 21. században elérkeztünk a szolgáltató levéltár koncepciójához.

Mózessy Gergely: Az egyházi levéltárügy dilemmái a rendszerváltástól napjainkig

A tanulmány az egyházi levéltárakban bekövetkezett változásokat igyekszik megragadni az elmúlt bő harminc esztendőben. Azt az útkeresést mutatja be, amelynek során a rendszerváltást megelőzően perifériára szorult intézmények – komoly szakmai munkával – egyre inkább a levéltári rendszer megbecsült részeivé válhattak. Ennek a folyamatnak szervezeti, infrastrukturális, személyi, levéltárhasználati, levéltárszakmai vetületeit egyaránt

megvizsgálja. Az egyes érintett területek kapcsán nem csupán a múlt és jelen helyzetképe tárul az olvasó elé, hanem felveti a szerző a szakma előtt álló megoldásra váró problémákat is. A tanulmányt melléklet egészíti ki, amely az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ 1995-ben kidolgozott egységes levéltári kutatási szabályzatát tartalmazza.

Molnár László: Egyetemi fényképgyűjtemények rendezésének tapasztalatai (SOTE, TF)

A tanulmány a Semmelweis Egyetem Központi Levéltárában, valamint a Testnevelési és Sporttudományi Egyetem levéltárában található fotógyűjtemények ismertetését adja. Az olvasó megismerkedhet a két gyűjtemény általános adataival, keletkezésük és gyarapodásuk körülményeivel, valamint levéltári rendezésük folyamatával. A szerző a fentiek átfogó bemutatásán túl röviden kitér azokra a hagyatéki fényképanyagokra is, amelyek nem képezik a fotótárak részét, valamint összegzi a közeljövő feladatait. A rendezés célját mindkét gyűjtemény esetében az, hogy darabszintű segédlet készüljön hozzájuk, s ezzel párhuzamosan megvalósuljon a teljes fotóállomány digitalizálása. Távlati célt jelenthet az eddig összegyűjtött metaadatok bővítése, akár képfelismerő szoftverek segítségével is igénybe véve.

Schlay Georgina: Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár – Egyetemtörténeti Gyűjtemény fotógyűjteménye

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemtörténeti Gyűjteménye 1985-ben jött létre, s 2023-tól működik közérdekű muzeális gyűjteményként, amelynek részét képezi egy mintegy 15 000 képből álló fotótár is. Az anyag nagy része mostanra digitális formában is kutatható, illetve metaadataik leírása is megtörtént. Az egyetemhez kötődő fotóanyagok sora ezzel azonban korántsem lezárt. A szerző a fentiek bővebb ismertetésén túl kitér arra is, hogy számos fotó található az oktatói hagyatékok iratai között, valamint az 1949-től rendelkezésre álló hallgatói iratgyűjtő kartonokban. A közeljövő feladatát fogja képezni egy hallgatói adatbázis összeállítása az itt szereplő képekkel. A tanulmány kiemeli azt is, hogy az egyetem egyes karain, illetve azok részegységeiben is hatalmas mennyiségű fotóanyag maradt fenn. Ezek leltárba vétele 2021-ben indult meg az ELTE Örökségkoordináció projekt keretében.

Künstlerné Virág Éva: Egy adatbázis születése – A Batthyány család körmendi levéltára 16–20. századi missiliseinek segédletei

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött családi levéltárak közül mind méretében, mind jelentőségében kiemelkedik a Batthyány család levéltára. Különlegességét többek között az adja, hogy nem csupán a jogbiztosító iratok megőrzésére törekedtek, hanem már a korai időktől kezdve összegyűjtötték a családtagok levelezéseit is. A fennmaradt levélanyag jegyzékelésére csak a 20. században került sor, ekkor készült hozzá egy háromkötetes névmutató is, ugyanakkor a modern kutatói igények mára ennél többet várnak el a levéltáraktól. Éppen ezért állították össze az Országos Levéltár munkatársai a levelezések modern adatbázisát, amely a leíróadatok mellett a digitalizált dokumentumokat is tartalmazza. Jelen tanulmány e folyamatnak a bemutatását nyújtja.

Nagy Balázs Vince: Levéltár-pedagógiai program az MNL Veszprém Vármegyei Levéltárában – Kapcsolati háló – kommunikáció – játék – vezetés – élményalapú tudásátadás

Manapság a közgyűjtemények szerepe egyre jobban felértékelődik az oktatásban. Jelen tanulmány szerzője azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a Veszprém Vármegyei Levéltárban megindult ez a munkaágazat a 2010-es évek elején. Az iskolákkal kötött együttműködési megállapodások eredményeinek taglalásán túl megismerkedhetünk azokkal a módszertani és szemléleti változásokkal is, amelyek a 2020-as évek eddig eltelt időszakában váltak meghatározóvá a levéltár-pedagógia területén. A tanulmány kitér azokra a nehézségekre, megoldandó kihívásokra is, amelyekkel az ilyen foglalkozások vezetői szembesülnek munkájuk során. Egyúttal megismerkedhet az olvasó két sikeres helyi projekttel is, a Kincskereső elnevezésű várostörténeti vetélkedővel, valamint Az elveszett pecsét nyomában nevű levéltári szabadulószoa ötletével, amelyek a diákok legújabb elvárásaihoz igyekeznek igazodni a technológia nyújtotta lehetőségek minél szélesebb kiaknázásával, amelyeket ugyanakkor a hagyományos megoldásokkal ötvözik a levéltárosok a kettő közti egészséges egyensúly megőrzésére törekedve.

Székely Iván – Michael Friedewald – Murat Karaboga: Az európai közlevéltárak hozzáférhetősége I. – A jelenlegi helyzet

Az Európa Tanács 2000-ben adott ki átfogó ajánlást a levéltári anyagok elérhetőségére vonatkozóan. Ennek apropóján annak idején az érintett országok bevonásával felmérés is készült, amelyben három célcsoport (közlevéltárak, professzionális kutatók, civil szervezetek kutatói) véleményének kérdőíves feltérképezésére vállalkoztak a kutatás résztvevői. Az akkor elkészített vizsgálat aktualizált változatát 2022–2023 folyamán végezték el. A levéltárak hozzáférhetőségének kérdését több szempontból járták körül: törvényi elvek, kutatási költségek, védelmi idők, segédletek helyzete, különleges kutatási előírások. A beérkezett adatokat megvizsgálták annak jegyében, hogy az ajánlás egyes pontjai mennyire érvényesülnek az érintett országokban, s ez alapján született egy megfelelési index. Jelen tanulmány a kiértékelt adatok elemzésén túl a felmérés módszertanát és megvalósításának történetét is bemutatja.

Kiss Gábor: A Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének tevékenysége a közelmúltban és napjainkban

A tanulmány a Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének utóbbi években kifejtett tevékenységéről, valamint a közeljövő terveiről igyekszik számot adni. A munka homlokterében az elmúlt években az I. világháborús magyar vonatkozású veszteségi adatok, valamint kitüntetési információk feldolgozása, adatbázisokba rendezése állt. Az elkészült adatbázisok ismertetésén túl képet kaphatunk arról is, hogy milyen irategyüttesek szolgálhatják a két témát érintő további kutatások eredményességét. A két elkészült adatbázis bemutatása mellett megismerkedhetünk a kirendeltség mindennapos munkájának számadataival, a megkeresések főbb típusaival, valamint azokkal a digitalizálási és adatbázisépítési projektekkel, amelyek eredményei az elkövetkezendő években válhatnak elérhetővé.